

HERENBOEREN
SAMEN DUURZAAM VOEDSEL PRODUCEREN

Jaarverslag 2023

Stichting Herenboeren NL

Voorwoord

Een lang gekoesterde wens gaat met de publicatie van dit jaarverslag in vervulling. Vanaf 2023 brengt Stichting Herenboeren NL (hierna: Herenboeren NL) niet alleen een financieel maar ook een inhoudelijk jaarverslag uit. U leest nu het eerste jaarverslag in een reeks van hopelijk nog vele.

Soms ben ik jaloers op organisaties die een geweldig mooi vormgegeven jaarboek uitgeven. In mijn ogen is een jaarverslag niet alleen een middel om verantwoording af te leggen, het is ook een vorm van geschiedschrijving. Een jaarverslag legt de belangrijkste gebeurtenissen vast, een reeks jaarverslagen laat de ontwikkeling van de organisatie zien. Dit jaarverslag is wat soberder vormgegeven. Dat heeft een reden, uiteraard. Het uitbrengen van een extra verzorgd vormgegeven jaarverslag brengt extra kosten met zich mee. Herenboeren NL gaat zo efficiënt mogelijk om met de beperkte budgetten die zij voorhanden heeft. Zo beschouwd, ben ik trots op wat we ervan gemaakt hebben dit jaar en dat belooft veel goeds voor de jaren die voor ons liggen.

Herenboeren NL houdt zich bezig met drie belangrijke taakvelden. Allereerst is dat de professionele ondersteuning van de bestaande Herenboerderijen. Jaarlijks draagt elke boerderij een bedrag af aan Herenboeren NL om hieraan invulling te geven. In 2023 zijn we met de boerderijen een reflectiefase ingegaan over deze dienstverlening. Ik ben ervan overtuigd dat deze

open dialoog stevige grondslagen legt om de dienstverlening de komende jaren naar een nog hoger kwaliteitsniveau te brengen.

Het tweede taakveld is het opstarten van nieuwe Herenboerderijen. Herenboeren NL ondersteunde in 2023 zo'n 35 kartrekkersgroepen op hun reis naar een eigen boerderij. Uiteindelijk startten er iets minder boerderijen dan gehoopt. De beperkte toegang tot grond speelde de kartrekkersgroepen en de medewerkers van Herenboeren NL daarbij parten. Door politieke onrust, het falen van het landbouwakkoord en het vallen van het kabinet daarbij inbegrepen, ontstond een – door Herenboeren duidelijk gevoelde – daling van de grondmobiliteit. Met wat minder startende boerderijen dan verwacht, daalden ook de inkomsten uit de entreebijdrages ten opzichte van de begroting van 2023.

Het derde taakveld is wat wij "de Herenboerenbeweging" noemen. Uit meerdere middelen dan alleen de afdrachten van de boerderijen zet Herenboeren NL zich op landelijk niveau in om samen met andere groene boerenorganisaties beter in beeld te zijn in Den Haag. Gezamenlijk lobbyen we voor de belangen van de groene boeren en zijn we steeds beter in staat om ons geluid te laten horen. Het is afwachten wat de nieuwe politieke werkelijkheid ons gaat brengen de komende jaren.

- Geert van der Veer
Voorzitter en oprichter Herenboeren NL

Inhoud

Voorwoord.....	2
Inhoud.....	3
1. Herenboeren Nederland	4
2. De Herenboerderij.....	6
3. De boeren	8
4. Herenboerderijen-in-oprichting	11
5. Projecten	14
6. Internationale samenwerking	19
7. Hoogtepunten 2023 en zichtbaarheid in de pers en media	20
8. Financiën	23
9. Speerpunten voor 2024.....	24
10. Partners en samenwerkingsverbanden: “We kunnen het niet alleen” ..	26
11. Verslag van de Raad van Toezicht/Elders.....	27

Colofon

Het jaarverslag 2023 werd samengesteld door Stichting Herenboeren NL en is uitgebracht in december 2024.

Samenstelling

Stichting Herenboeren NL

Fotografie

Coverfoto: Mark van Stokkom;

Foto Geert (bij voorwoord): Gabriela Hengeveld voor We Are The Regeneration;

Infographic ‘Van idee naar Herenboerderij in 9 stappen’: Bureau De Lynx;

Foto groep Herenboeren-boeren (paragraaf 3.4): Mark van Stokkom;

Foto Geert (paragraaf 6.3): Marijn Smulders voor De Correspondent;

Ontwerp cover 10 jaar Herenboeren magazine (paragraaf 6.4): Bureau De Lynx;

Foto feest 10 jaar Herenboeren (paragraaf 6.4): Joris Louwes.

Disclaimer

Stichting Herenboeren NL heeft dit jaarverslag met de grootste zorg samengesteld. Desondanks kunnen we geen garanties geven voor de volledigheid, juistheid of actualiteit van de informatie. Stichting Herenboeren NL kan niet aansprakelijk gesteld worden voor de inhoud van deze informatie of voor de gevolgen van het gebruik daarvan. Aan de inhoud van dit jaarverslag kunnen geen rechten worden ontleend.

Copyright

Stichting Herenboeren NL behoudt zich uitdrukkelijk het auteursrecht voor op de inhoud van dit jaarverslag. Het is niet toegestaan de informatie, anders dan voor persoonlijk gebruik te verspreiden of te kopiëren, zonder schriftelijke toestemming van Stichting Herenboeren NL.

Contact

Heeft u vragen over dit jaarverslag of over Stichting Herenboeren NL? Neem contact met ons op via info@herenboeren.nl

Postadres

Postbus 237
5280 AE Boxtel

www.herenboeren.nl
info@herenboeren.nl

1. Herenboeren Nederland

1.1 Missie en visie

Herenboeren NL is in 2013 opgericht met de ambitie om bij te dragen aan het realiseren van een natuurgedreven en volhoudbaar landbouw- en voedselsysteem in Nederland. We zien Herenboeren en andere solidaire landbouwinitiatieven of 'farming communities' met hun vakkundige professionele boeren en tuinders én betrokken burgers, als een groeiend alternatief voor het huidige systeem.

De korte, lokale keten en de coöperatieve vorm brengen de zeggenschap over het voedsel weer terug bij boeren en burgers. Onze natuurgedreven aanpak is gericht op regeneratie van de bodem en verhoging van biodiversiteit. Ook werken we toe naar circulaire bedrijfsvoering (input nul). Ondersteunend aan dit alles werkt Herenboeren NL landelijk en lokaal aan betere kennis, wetgeving en beleid voor een natuurinclusief landbouw- en voedselsysteem.

Zoals de [3 pijlers en 7 uitgangspunten van het Herenboerenconcept](#) laten zien, zit de meerwaarde van een 'farming community' zoals Herenboeren daarnaast in de verbonden gemeenschap, de 'community'. Als coöperatieleden van een Herenboerderij raak je samen betrokken bij je voedselproductie. Dat is ontzettend leuk en tegelijk erg leerzaam. Je ontdekt bijvoorbeeld dat kippen terwijl ze broeds zijn geen eieren leggen. Dat spuitjes aan een plant groeien en best wat tijd kosten om te oogsten. Of dat een succesvolle oogst afhangt van bodemkwaliteit, water, weer en klimaat.

Herenboeren-oprichter Geert van der Veer: 'We hebben bij Herenboeren vanaf het begin gezegd: we willen het liefst álle Nederlanders bij hun voedselproductie betrekken, maar laten we met 1% beginnen. Daarvoor hebben we 350 boerderijen nodig, want per boerderij bereik je 500 'monden' (eters), dat zijn 175.000 mensen. Of dat allemaal Herenboerderijen zijn is nog de vraag. Toch willen we dat doel vóór 2030 realiseren.' Om dit concreet te maken werkt Herenboeren NL aan een masterplan dat in 2024 wordt opgeleverd. Hierin wordt uitgewerkt wat er nodig is om deze ambitie werkelijkheid te laten worden.

De 3 pijlers van het Herenboerenconcept

1.2 Organisatie

1.2.1 Bestuur

Het bestuur van de Stichting Herenboeren NL bestond uit Harry Wesseling, Godelieve Spaas en Geert van der Veer. Medio 2023 is Godelieve Spaas uitgetreden als bestuurder en is de functie van derde bestuurder vacant.

1.2.2 Medewerkers

Herenboeren NL heeft een groeiend team van professionals: zo'n 15 stafleden en meer dan 35 boeren. Het Herenboerenteam wordt bovendien ondersteund door een aantal vaste externe experts.

1.2.3 Raad van Toezicht/Elders

Herenboeren NL kent een Raad van Toezicht/Elders. Deze Raad ziet toe op de uitvoering, het bereik, de impact en het voortbestaan van de Stichting. Het orgaan 'voedt' de Herenboerenbeweging met inspiratie vanuit de samenleving en aarde.

De Raad van Toezicht/Elders bestond begin 2023 uit Aglaia Fischer, Sander Graft, Jan Willem Erisman, Pascale Gatzten, Hans Huijbers en Wytse de Jong. Gedurende 2023 heeft de Raad afscheid genomen van twee leden, waarbij de overgebleven leden besloten hebben de vacante posities weer in te vullen op het moment dat de nieuwe governance structuur van start gaat.

De begeleiding en opstart van een nieuwe Herenboerderij

2. De Herenboerderij

2.1 Kengetallen van de boerderij

Een Herenboerderij anno 2023 is een gemengde, natuurgedreven boerderij die groente, fruit, eieren en – voor wie wil – vlees levert. Er zijn begin 2024 18 Herenboerderijen in Nederland die meestal uit ongeveer 20 ha bestaan, waarvan gemiddeld 4 ha groenteteelt, 1-2 ha fruit, 20 varkens, 249 kippen en soms ook een aantal koeien. De grond van de Herenboerderij wordt langdurig gepacht. Elke boerderij heeft 1 tot 3 professionele boeren die in (parttime) loondienst zijn bij Herenboeren NL.

Een Herenboerderij is eigendom van een coöperatie van 200-270 huishoudens, die de directe afnemers zijn van de producten. Als coöperatielid van een Herenboerderij neem je dus de regie over je eigen voedselproductie. De eerste Herenboerderij, Herenboeren Wilhelminapark, startte in 2016 in Bostel. Acht jaar later zijn er verspreid over het hele land al 18 draaiende Herenboerderijen, die samen zo'n 8.500 monden voeden. Ook zijn er ruim 35 initiatiefgroepen in Nederland die werken aan hun eigen Herenboerderij.

Gemiddeld betalen de coöperatieleden van de Herenboerderijen in 2023 een maandprijs van € 60,- per mond voor een pakket met vlees en € 44,- per mond voor een pakket zonder vlees.

Een Herenboerderij voedt gemiddeld 467 monden (*peil 1-10-2022*).

Zo werkt het Herenboerenconcept

2.2 De Herenboerderijen

In januari 2023 telde Nederland 14 Herenboerderijen, verspreid over het land: van Assen tot Rotterdam en van Bergen (NH) tot Weert.

Kartrekkersgroepen worden begeleid in hun reis naar het opstarten van een Herenboerderij. In de loop van 2023 richtten 4 kartrekkersgroepen een nieuwe Herenboerderij op: in Venlo, Elst (G), Boekel en Enschede.

Daarmee kwam het totaal aantal Herenboerderijen in Nederland op 18 tegen het einde van het jaar.

Herenboerderijen per eind december 2023

De 18 Herenboerderijen in 2023:

- Herenboeren Wilhelminapark, Boxtel
- Herenboeren De Groote Modderkolk, Loenen.
- Herenboeren De Groote Heide, Soerendonk
- Herenboeren Goedentijd, Alphen
- Herenboeren De Vlinderstrik, Rotterdam
- Herenboeren Land van Weert, Weert
- Herenboeren Wenumseveld, Wenum Wiesel
- Herenboeren Hof van Rhee, Assen
- Herenboeren Aan den Drecht, Leimuiden
- Herenboeren Duinstreek, Bergen NH
- Herenboeren Heemstede, Heemstede
- Herenboeren Nieuw Bureveld, De Bilt
- Herenboeren Willemshoeve, Soest

- Herenboeren Landmeerse Loop, Boekel
- Herenboeren Lingezege, Elst
- Herenboeren Ulingshof, Venlo
- Herenboeren Usseler Es, Enschede
- Herenboeren Op 't Lies, Breda

2.3 Ondersteuning aan Herenboerderijen

Herenboeren NL biedt haar ondersteuning en expertise aan de Herenboerderijen op het gebied van werkgeverschap, ICT, kwaliteitsborging, merk & lobby, kennisdeling, relatiebeheer & bestuursondersteuning en monitoring.

In 2023 werkte het team van Herenboeren NL aan een jaarplan voor 2024 met een aantal strategische prioriteiten. Op het gebied van de dienstverlening aan Herenboerderijen werken we toe naar meer kwaliteit en voorspelbaarheid in de uitvoering, meer focus op het primaire proces en (agrarische) expertise en het bieden van toegankelijke dienstverlening zonder winstoogmerk en van toegevoegde waarde. Gedurende 2023 worden de voorzitters van de Herenboerderijen betrokken bij de voortgang van dit proces tijdens de maandelijkse voorzittersoverleggen.

3. De boeren

3.1 Aantal boeren

Op elke Herenboerderij werken 1 tot 3 professionele boeren. De boeren hebben een (parttime) loondienstverband bij Herenboeren NL en worden gedetacheerd aan de Herenboerderij.

Begin 2023 waren er 26 boeren (18,8fte) aan het werk. Met de groei van het aantal boerderijen, groeide ook het aantal boeren naar 34 (21,5 fte) aan het einde van 2023.

Boer Rianne Joolink - Herenboeren De Grote Modderkolk

3.2 Boerendagen

In 2023 vond er maandelijks een Boerendag plaats, waarbij de boeren samenkwamen om ervaringen uit te wisselen, kennis te delen, kennis op te doen en aan intervisie te doen.

Een deel van de Herenboeren-boeren in september 2023

De Boerendagen waren afwisselend op landelijk niveau georganiseerd voor alle boeren, of regionaal voor een kleiner aantal.

Vanwege de werkdruk in de zomer werden er in juni en juli geen Boerendagen georganiseerd. In de winter vond een tweedaagse 'Boerendag' plaats op De Kleine Aarde in Bostel.

Een greep uit de onderwerpen die in 2023 aan bod kwamen: het 10-puntenplan van de boeren, de basisboerderij, mechanisatie op de boerderij,

arbeid met actieve leden op de boerderij, kweekgras, de bodem, appelbloesemkever en teeltplannen.

Boerendag in september over "De Bodem"

3.3 10-puntenplan boeren aan Herenboeren NL

Op de valreep van 2022 overhandigde boer Geert van den Bruggen namens alle Herenboeren-boeren een 10-puntenplan aan stichtingsbestuurder Geert van der Veer. Met de overhandiging van dit document spraken de boeren een aantal zorgen en verbeterpunten uit.

Deze zorgen en verbeterpunten zijn in 2023 opgepakt door het hele team van Herenboeren Nederland, samen met de coöperatiebesturen én de boeren zelf. Op verschillende momenten is een terugkoppeling gegeven aan de boeren en voorzitters van de lokale boerderijen en binnen het team van Herenboeren Nederland.

Jaarverslag 2023 Stichting Herenboeren NL - december 2024

Geert van den Bruggen overhandigt het 10-puntenplan aan Geert van der Veer

3.4 Méér agrarische kennis in de organisatie

Begin 2023 werd de rol van operationeel directeur op interim-basis ingevuld door Thomas Heerkens.

Op basis van zijn onderzoeken en advies omtrent de organisatieopbouw is begin december 2023 door de directie besloten dat er een opvolger voor Thomas wordt gezocht met specifiek agrarische expertise. Dit vloeit deels voort uit het 10-puntenplan van de boeren, maar ook uit juridisch advies dat gaandeweg in 2023 is gegeven aan Herenboeren NL. Hieruit bleek dat er bij Herenboeren NL als werkgever van de boeren een grotere operationele verantwoordelijkheid over de agrarische bedrijfsvoering op de boerderijen ligt dan voorheen gedacht.

In de interim-periode is onder meer de samenwerking met de coöperaties tegen het licht gehouden en verbeterd. Tevens is gewerkt aan het vormgeven van de juiste ondersteunende organisatie voor de verdere groei van de beweging. Met deze achtergrond gaat Herenboeren NL op zoek naar een ervaren operationeel-agrarisch directeur.

In december 2023 is daarnaast besloten te gaan werven voor de nieuwe functie van agrarisch coördinator. De agrarisch coördinator moet het team van meer dan 35 boeren inhoudelijk en procesmatig gaan begeleiden en leiden. Vanuit 'stewardship' draagt de agrarisch coördinator er zorg voor dat de boeren op een duurzame, sociale, economisch gedragen en verantwoorde wijze op 'hun boerderij', één van de 18 Herenboerderijen, met plezier en goed resultaat hun werk kunnen doen. Daarbij ondersteunt de agrarisch coördinator de boeren ook in het samenwerken met verschillende andere belanghebbenden, zoals het bestuur en de leden van de lokale coöperatie. Ook speelt hij/zij een belangrijke rol in het proces van kennisvergroting en persoonlijke groei binnen het team van boeren. De agrarisch coördinator weet de boeren in hun kracht te zetten en te stimuleren, en voert ontwikkel- en voortgangsgesprekken.

4. Herenboerderijen-in-oprichting

4.1 Van idee tot Herenboerderij

In 2023 begeleidde Herenboeren NL zo'n 35 initiatiefgroepen met het oprichten van hun eigen Herenboerderij, allen in hun eigen fase van oprichting. Herenboeren NL heeft een standaard werkwijze ontwikkeld die wordt gebruikt bij de ontwikkeling van de basisboerderij. Omdat iedere locatie, iedere initiatiefgroep, iedere bodem, etc. anders is, is er altijd maatwerk per locatie nodig.

Van idee tot Herenboerderij...

Stroomschema "Van idee tot Herenboerderij..."

4.2 Herenboerderijen-in-oprichting

In 2023 kwamen er ook nieuwe initiatiefnemers die anderen wisten te enthousiasmeren en een nieuwe kartrektersgroep formeerden. Het aantal Herenboerderijen-in-oprichting groeit hiermee in 2023 met zo'n 30% naar 35.

Uit de initiatiefgroep Herenboeren Twente kwamen meerdere initiatiefgroepen voort: Hengelo-Borne, Enschede Noord en Almelo. En ook in Gorinchem, Tiel, Meppel, Almere, Zeewolde, Zwolle, Amersfoort, Kampen, Den Bosch en Almelo werden initiatiefgroepen geformeerd en coöperaties opgericht.

Soms lukte het een kartrektersgroep uiteindelijk niet om geschikte grond te vinden. Zo moest Herenboeren Ede in 2023 besluiten dat het na een aantal jaren van zoeken niet lukte om een Herenboerderij op te richten, waardoor het initiatief stopte als kartrektersgroep.

Twee kartrektersgroepen kwamen heel dicht bij het oprichten van een Herenboerderij, maar kozen uiteindelijk voor een andere vorm en gingen daarmee verder.

Ook meldden zich 5 'prille beginners': mensen die serieuze interesse hadden om kartrekker te worden, maar waarbij er in hun woonplaats nog geen kartrektersgroep gevormd was.

Op de website is een [uitgebreide update](#) te lezen van de Herenboerderijen-in-oprichting in 2023.

4.3 Opening nieuwe boerderijen

In 2023 startten 4 coöperaties hun eigen Herenboerderij.

4.3.1 Herenboeren Usseler Es in Enschede

Herenboeren Usseler Es was de eerst gestarte boerderij in Twente e.o. van de zeer enthousiaste initiatiefgroep Herenboeren Twente. Herenboeren Usseler Es is gevestigd aan de rand van Enschede en heeft een perceel van ca. 20 hectare.

Op 10 juni 2023 vond [de officiële opening](#) plaats, waarbij coöperatievoorzitter Hans Pieter van den Berg, samen met Herenboeren NL-bestuurder Harry Wesseling een boom plantte (z.o.z.).

Opening Herenboeren Usseler Es op 10 juni 2023

4.3.2 Herenboeren Ulingshof in Venlo

Het coöperatiebestuur van Herenboeren Ulingshof besloot in 2023 aangepast van start te gaan, met een klein perceel groenteteelt, nog zonder boer, maar mét veel enthousiaste leden die meewerkten op het land. Ook werd er in het najaar gestart met de aanleg van een voedselbos. In 2024 volgt de officiële opening.

4.3.3 Herenboeren Lingezegen in Elst (Gld)

In Park Lingezegen, een groot landschapspark tussen Nijmegen en Arnhem, streek Herenboeren Lingezegen neer op een perceel van 5 hectare. Na de eerste Algemene Ledenvergadering op 31 mei gingen in juni de eerste groenten de grond in. De officiële opening wordt in 2024 gevierd.

4.3.4 Herenboeren Landmeerse Loop in Boekel

Op 1 april 2023 was de feestelijke [opening](#) van Herenboeren Landmeerse Loop. Deze boerderij bevindt zich op het terrein van GGZ-zorginstelling Huize Padua in Boekel, Noord-Brabant.

Burgemeester Van der Elsen verricht de opening van Herenboeren Landmeerse Loop in Boekel

4.4 Bestuurstrainingen

Herenboeren NL organiseerde in 2023 twee reeksen van vier avonden bestuurstraining. Deze training is ontwikkeld door bestuurstrainer Henk Vroom en begeleider van de Herenboerderijen-in-oprichting Zaza Versteeg. Beiden zijn tevens voorzitters van twee Herenboerderijen en kunnen daardoor ook uit eigen ervaring spreken.

De training is bedoeld voor nieuwe bestuurders, zowel van Herenboerderijen-in-oprichting als van Herenboerderijen die al langer onderweg zijn, en is ook beschikbaar gesteld voor nieuwe boeren omdat ook voor hen kennis van besturen en het samenwerken met bestuursleden van essentieel belang is.

De training bestaat globaal uit de volgende onderdelen:

- Waar bestaat het Herenboeren-DNA uit?
- Hoe zien de belangrijkste rollen, taken en verantwoordelijkheden op de boerderij eruit?
- Hoe maak je slim gebruik van ieders talent binnen het bestuur?

Gedurende 2023 waren er in totaal 60 inschrijvingen voor de bestuurstrainingen. Een greep uit de reacties:

- 'Concrete voorbeelden zorgen voor enthousiasme'
- 'Fijn om je onderdeel te voelen van groter geheel'
- 'Een organisatie achter je is een fijn gevoel'
- 'Fijn en prettig om bestuursleden van andere initiatieven/boerderijen te ontmoeten en met elkaar uit te wisselen'
- 'Het organisatorische model van een Herenboerderij doornemen, geeft kapstukken om meer structuur te krijgen'
- 'Heel verhelderend'
- 'Veel informatie, heel nuttig in deze fase'

Deelnemers Bestuurstraining 2023

5. Projecten

5.1 Composteren/reststromen

Tussen 2017 en 2022 was de “Green Deal Natuurinclusief Grondgebruik Herenboeren” van kracht. In de Green Deal spraken onder andere het ministerie van LNV, de provincie Noord-Brabant en de gemeente Boxtel af dat er op de Herenboerderij in Boxtel ruimte was voor experimenten. De experimenten hadden betrekking op belemmeringen in wet- en regelgeving die de voortgang van een natuurinclusief grondgebruik in de weg zaten.

Na afloop van de looptijd van de Green Deal was één van de experimenten nog niet afgerond: het experiment reststromen. Doel van dit experiment is het verantwoord terughalen van schillen en andere restproducten die vrijkomen bij de schoonmaak van groenten in de keukens van de leden naar de Herenboerderij. Door het afval terug te brengen naar de boerderij en dit te composteren, wordt bijgedragen aan het sluiten van kringlopen en wordt de hoeveelheid compost die van buiten moet worden aangevoerd teruggebracht.

Het knelpunt in deze is de aanwezigheid van dieren op Herenboerderijen. De wet- en regelgeving verbiedt de aanvoer van organische reststromen op bedrijven waar ook dieren aanwezig zijn. In 2023 hebben we gewerkt aan de voorbereiding van een experiment om aan te tonen dat dit wel op een verantwoorde wijze zou kunnen. De uitvoering wordt voorzien in 2024. Bij het experiment zijn het ministerie van LNV en de NVWA nauw betrokken.

5.2 Mobiel slachten

Het aantal kleine slachterijen, vaak in eigendom van zelf slachtende slagers, neemt in rap tempo af in Nederland als gevolg van aangescherpte wet- en regelgeving en verhoogde kosten. Dit heeft directe gevolgen voor onze Herenboerderijen, omdat de afstanden waarover dieren levend vervoerd moeten worden steeds groter worden. Het alternatief is om dieren in grotere slachthuizen te laten slachten, maar deze slachthuizen zijn doorgaans niet ingericht om kleine aantallen te slachten.

Herenboeren NL is mede-initiatiefnemer van het project ‘mobiel slachten’. Het project beoogt een mobiele slachtunit te ontwikkelen die naar de boerderijen komt voor de slacht van dieren. Door de karkassen vervolgens gekoeld naar een slager te brengen, wordt levend vervoer van dieren voorkomen.

In 2023 is gebleken dat het lastig is om de ontworpen unit ook daadwerkelijk operationeel te krijgen, o.a. door keuringen die door de NVWA moeten worden uitgevoerd. Dit vraagt om aanwezigheid van veeartsen voor en na de slacht. De arbeidsintensiteit belemmert het operationeel maken van het project en daarom is het stil komen te liggen.

Herenboeren NL overlegt eens per kwartaal met vertegenwoordigers van de vereniging van zelf slachtende slagers en de Stichting Zeldzame Huisdierrassen om de problematiek te blijven bespreken en het onderwerp actueel te houden.

5.3 Vereniging Buitenvarkenshouderij

Dat varkens buiten worden gehouden en niet in een stal, is voor Nederland nog zeker geen gemeengoed. De eerder genoemde Green Deal heeft ertoe bijgedragen dat het überhaupt mogelijk is. Hiervoor moesten wet- en regelgeving worden aangepast. Onderdeel van de afspraken binnen de Green Deal was dat Herenboeren NL en de partners achter de Green Deal Weidevarkens (boerderij Den Elshorst) zouden werken aan de professionalisering van de buitenvarkenshouderij in Nederland.

In 2023 werden ongeveer 80 professionele houders van buitenvarkens (4 varkens of meer) geïdentificeerd. Uit deze houders werd een werkgroep samengesteld die de oprichting van de Vereniging Buitenvarkenshouderij heeft voorbereid. Deze vereniging is onder voorzitterschap van Herenboeren NL in 2023 ook daadwerkelijk opgericht.

Doel van de vereniging is het behartigen van de belangen van buitenvarkenshouders, alsmede het ontwikkelen van nieuwe vormen van toekomstbestendige landbouw, het in samenspraak met de leden vertegenwoordigen van de buitenvarkenshouders richting de overheid, de gezondheidsdienst, brancheorganisaties alsmede het lobbyen en alles wat

hiervoor nodig is.

Buitenvarkens op de Herenboerderij

5.4 Publiek-private samenwerking (PPS) Kipcaravan

Kwalitatief bekeken is een Herenboerderij overduidelijk een van de beste alternatieven voor het huidige systeem. We werken immers zowel natuurgedreven als sociaal verbonden en de boerderijen worden economisch gedragen door leden en zijn daarmee duurzaam en toekomstbestendig gefinancierd. Echt metingen doen op onze boerderijen, een kwantitatieve benadering dus, daar komen we nog niet goed aan toe.

Toch merken we bij de realisatie van nieuwe boerderijen, maar ook op bestaande Herenboerderijen, dat het noodzakelijk is om bepaalde gegevens te gaan verzamelen om snel en effectief alle benodigde vergunningen te kunnen verkrijgen. Eén van de belangrijkste knelpunten op gebied van landbouw in Nederland is momenteel het stikstofdossier. Het verkrijgen van de provinciale natuurvergunning is één op één gekoppeld aan de uitstoot

van stikstof van Herenboerderijen, afhankelijk van de plek waar zij zich willen vestigen.

In 2023 startte Herenboeren NL met de voorbereidingen van het project Stikstofuitstoot Kipcaravan. Samen met andere kippenhouders, de producenten van de Kipcaravan en de Kippenkar en Universiteit Wageningen (WUR), trekt Herenboeren NL de kar van een groot PPS project. Dit project voorziet in de bepaling van de uitstoot van de mobiele kippenverblijven en beoogt een aparte RAV-code te verkrijgen binnen Aerius (het stikstofmodel van de overheid). De uitwerking van het project is voorzien in 2024.

5.5 Expertiseteam Boomgaarden

In 2023 is het expertiseteam Boomgaarden gestart. Leden van de expertisegroep zijn boer Peter Hundepool, boer Ronald van der Vight, teeltadviseur Bart Willems, procesbegeleider Arianne Doeleman en extern deskundige Wouter den Boer.

Een afvaardiging van het expertiseteam heeft bestaande boomgaarden bezocht en advies uitgebracht over bijsturen bij problemen. Er is een werkwijze ontwikkeld waarbij de boerderij lokaal een boomgaardgroep opricht, die zich inhoudelijk oriënteert, contacten legt in de regio en een eerste schets maakt. Vanuit het expertiseteam wordt meegedacht met het ontwerp en onderwerpen als rassenkeuze en leveranciers.

Informatie over de boomgaard is beschikbaar gesteld via de Kennisbank, zoals het webinar 'Boomgaard basics' en de factsheet 'Boomgaard', waarin de te maken keuzes bij het ontwerp en aanleg van de boomgaard en kleinfruitgaard zijn beschreven. Daarnaast zijn diverse bijlagen beschikbaar waarin boomvormen, raskeuze, hoeveelheid fruit etc. worden uitgediept.

5.6 Expertiseteam Dieren

Tijdelijke ophokplicht als gevolg van vogelgriep in 2022 heeft met momenten tot een kritische situatie voor het welzijn van de kippen geleid. Hierom is er in 2023 een samenwerking gestart van verschillende boeren van

Herenboeren NL en leden van lokale Herenboerderijen, met als doel het welzijn van kippen te verbeteren.

In het voorjaar van 2023 is er ook een expertiseteam Dieren opgericht. Leden van deze expertisegroep zijn boer Albert Boersen, boer Sven Rommers, boer Nick Mulder en KAM-coördinator Marjon Wijdeven.

Het expertiseteam heeft meerdere keren overleg gehad over verschillende vraagstukken, zoals:

- uitloop kippen gedurende de ophokplicht
- gedrag van kippen
- deelname onderzoek van de Universiteit Utrecht naar dierenwelzijn van kippen
- deelname aan het ontwerpen van een onderzoek vanuit de Gezondheidsdienst voor Dieren naar gemengde bedrijfsvoering (varkens en kippen) in relatie tot vogelgriep
- het voorkomen van wilde dieren rondom de kipcaravan
- deelname aan een onderzoek van Wageningen Universiteit naar wormen bij kippen
- deelname aan een werkgroep van Wageningen Universiteit om stalboekjes (over natuurlijke gezondheid met kruiden en natuurproducten) actueel te houden
- blauwtong bij schapen
- ongedierte op de boerderij
- het houden van runderen
- biggen van eigen varkens

Opgehaalde informatie is opgenomen in factsheets en gedeeld via de Kennisbank, de boerenapp of besproken tijdens een Boerendag.

Voor alle Herenboerderijen is er geregeld dat er eenmalig gebruik gemaakt kon worden van de specialiteit van kippendierenarts Vera Bavinck. Ze heeft de Kipkompas ontwikkeld en voert monitoring uit op de kippen op onze locaties. Er zijn meerdere locaties die daarna met regelmaat gebruik zijn blijven maken van haar expertise.

5.7 Zaadvaste zaden

Eind 2023 is Herenboeren gevraagd mee te denken hoe zaadvaste groente- en fruitrassen beschermd kunnen worden. In 2024 zou een wetswijziging in stemming worden gebracht binnen het Europees Parlement over het voorstel om nieuwe genetische technieken voor voedselgewassen makkelijker toe te laten op de Europese markt (op moment van publiceren van dit jaarverslag is die stemming inmiddels geweest, en het voorstel tot versoepeling is inderdaad aangenomen in het parlement). Planten en planteigenschappen ontwikkeld met deze nieuwe genetische technieken (NGT's) zijn te patenteren.

Het wordt nu lastiger om te onderscheiden of een planteigenschap via klassieke veredeling, of via gepatenteerde nieuwe technieken is ontwikkeld. Daardoor is onduidelijk of het verbod op patentering van een planteigenschap nog te handhaven is.

Patenten, vaak al in handen van grote zaadveredelingsbedrijven, beperken de toegang tot zaadgoed en maken innovatie van gewassen moeilijker. Dit vormt zo een reële bedreiging voor voedselzekerheid, biodiversiteit, en de positie van kleinere veredelaars en boeren, zowel in Europa als in lage-inkomenslanden.

Herenboeren NL onderstreept het belang van de oproep aan de Nederlandse overheid en de andere Europese lidstaten om zich hard te maken voor een eerlijke en vrije toegang tot zaden voor iedereen.

Omdat het bij veel boeren in Nederland onduidelijk is wat zaadvaste rassen zijn en welke veredelingsmethode er gebruikt is, wordt er in 2024 een studiedag georganiseerd over dit onderwerp.

5.8 Participatie Garantie Systeem (PGS)

Eind 2022 heeft Herenboeren NL deelgenomen aan een introductieweekend over het Participatie Garantie Systeem (PGS), om te onderzoeken of dit geschikt is voor gebruik door onze beweging.

Een PGS is een certificeringssysteem voor de productiewijze van een product (in ons geval lokaal voedsel), waarbij de controle plaatsvindt tussen producenten en consumenten onderling. Dit systeem van certificeren is

gebouwd op basis van vertrouwen, sociale netwerken en kennisuitwisseling. Een PGS kan op verschillende manieren worden ingevuld door een organisatie, om zo een passende methode te ontwikkelen.

Dit systeem zou mogelijk toepasbaar kunnen zijn voor Herenboeren. De methode kan de dialoog over kwaliteit en ontwikkeling van een Herenboerderij ondersteunen. Er ontstaat meer transparantie op de boerderij tussen de boer en de mede-eigenaren, en plannen voor doorontwikkeling van de locatie kunnen op deze manier verhelderd worden.

In 2023 zijn vervolgesprekken geweest over dit onderwerp.

5.9 Studieclub Dubbeldoelkippen

De leghenrassen die momenteel in bijna de gehele leghenhouderij gebruikt worden, zijn hoogproductieve rassen die tot wel 330 eieren per jaar leggen. Die hoge productie gaat gepaard met risico's voor dierenwelzijn, zoals een hogere kans op botbreuken en een mogelijk hogere gevoeligheid voor probleemgedrag zoals verenpikken.

Deze legrassen hebben ook een relatief laag lichaamsgewicht, waardoor de hanen van deze rassen (zgn. broederhanen) economisch gezien niet interessant zijn voor vleesproductie. De haantjes worden om deze reden meestal niet opgefokt. In Nederland worden jaarlijks dan ook miljoenen eendagshaantjes gedood.

Een van de alternatieven die het doden van eendagshaantjes terugdringen, is het houden van dubbeldoelkippen. Dit zijn kippen van rassen die wat minder (en vaak ook kleinere) eieren leggen, maar meer vleesaanzet hebben dan legrassen. Herenboeren-boerderijen kunnen zowel haantjes als hennen aankopen, óf ze kopen (vooral) hennen, in de wetenschap dat de haantjes door de fokker elders zullen worden ondergebracht en zullen worden opgefokt in plaats van gedood.

Deze rassen hebben bovendien vermoedelijk een beter welzijn, omdat ze geen 'topsporters' hoeven te zijn, waardoor ze minder risico lopen op bijvoorbeeld breuken en verenpikkerij.

De dubbeldoelkip is in Nederland nog een niche. Ze worden uitsluitend gehouden op kleinschalige locaties en in mobiele stallen. In 2022/2023 is in het kader van een SABE-project de studieclub Dubbeldoelkippen opgericht. In dat project is door allerlei partners, waaronder Herenboeren NL, kennis over dubbeldoelkippen gedeeld, bijv. over genetica, voeding, welzijn, huisvesting, slacht, afzet, etc. Er werd geconstateerd dat kippen van het dubbeldoelras Sasso Silver minder geneigd waren tot verenpikken en minder borstbeenbreuken hadden dan kippen van legrassen onder vergelijkbare omstandigheden. Op twee Herenboerenlocaties zijn er dubbeldoelkippen gehouden.

Sasso kippen op de Herenboerderij

5.10 Risico's PFAS

In 2023 kwam steeds meer aandacht over PFAS in de bodem en de overdracht hiervan in bijvoorbeeld consumptie-eieren, evenals over het

bestaan van hoog-risicogebieden in Nederland.

Omdat er nog relatief weinig bekend is over PFAS in bodem en eventuele overdracht naar voedsel, heeft Herenboeren NL contact gezocht met expert en onderzoeker dhr. A. Wintersen van het RIVM en Prof. Dr. J. de Boer van de Universiteit van Amsterdam.

De verkregen informatie uit deze gesprekken heeft ertoe geleid dat er bij het opstarten van een nieuwe boerderij goed wordt gekeken of er PFAS-risico's zijn. Daarnaast is er een factsheet over dit onderwerp gemaakt die is gedeeld via de Kennisbank.

Dit zal in 2024 een vervolg krijgen, o.a. met onderzoek naar het PFAS-gehalte in eieren afkomstig van twee Herenboerderijen.

5.11 Wat we nog meer doen

Naast het zorgen voor goed draaiende Herenboerderijen en het opstarten van nieuwe Herenboerderijen, verricht Herenboeren NL ook andere werkzaamheden. Werkzaamheden die ten goede komen aan de hele beweging en vaak te maken hebben met de verandering van ons voedselsysteem. Een opsomming:

- Samenwerking met Pomona en Belgische Burgerboeren.
- Participatie in het Groenboerenplan en mede-organisatie van de Groenboeren conferentie "Hoe dan wel?" op 4 februari 2023, voor iedereen die zich betrokken voelt bij de landbouwtransitie.
- In maart stuurde Herenboeren NL, samen met partnerorganisatie Biohuis, Caring Farmers, Demeter en de Federatie van Agro-Ecologische Boeren, een brief aan het Kabinet waarin zij vragen om de piekbelastersaanpak aan te passen en een duidelijk signaal af te geven zodat bestaande biologische bedrijven en andere bewezen vormen van duurzame landbouw (zonder chemie en kunstmest) met concreet beleid gesteund worden.

- Medewerking aan de filmdocu "Onder het Maaiveld", waarbij er gefilmd werd bij Herenboeren Aan den Drecht in Leimuiden en boer Isabel Duiniveld werd gevolgd. Het Herenboeren NL-team mocht de 'Bodemheldenaward' in ontvangst nemen van de filmproducent.
- Herenboeren ondertekende samen met een brede coalitie van organisaties het Maatschappelijk Manifest Bestrijdingsmiddelen, dat in april aangeboden werd aan de Tweede Kamer.
- Tijdens het teamuitje van de medewerkers van Herenboeren NL werden de handen uit de mouwen gestoken bij Herenboeren Wilhelminapark in Boxtel.
- In samenwerking met communicatiebureau De Lynx uit Wageningen werd de website www.herenboeren.nl vernieuwd.

Uitreiking "Bodemheldenaward" aan Herenboeren NL

6. Internationale samenwerking

De belangstelling voor Herenboeren vanuit het buitenland is al sinds de oprichting onveranderd groot. Met grote regelmaat wordt Herenboeren NL dan ook benaderd met de vraag of we willen meewerken aan de oprichting van zusterorganisaties in de landen om ons heen. Ook het aantal excursies en rondleidingen op Herenboerderijen door internationale gezelschappen is aanzienlijk.

In 2023 is terughoudend gereageerd op verzoeken vanuit het buitenland aan Herenboeren NL, omdat we de focus vooral willen houden op het professionaliseren van de eigen organisatie.

In 2024 oriënteren we ons verder op hoe we om willen gaan met de internationale aandacht.

6.1 Media-aandacht in het buitenland

Door de belangstelling voor Herenboeren vanuit het buitenland, wordt er ook in buitenlandse pers en andere media regelmatig gepubliceerd over ons concept. In oktober 2023 verscheen er in het Franse tijdschrift 'Socialter' een [artikel](#) over Herenboeren.

6.2 Samenwerking met Pomona, België

Sinds 2021 werken Pomona uit België en Herenboeren NL samen in het project 'Burgerboeren' aan de realisatie van een Herenboeren-look-a-like in Vlaanderen. Deze organisatie staat nog in de kinderschoenen, maar kent naast een eerste concrete boerderij van Pomona inmiddels ook een aantal kartrekkersgroepen, zodat Pomona en Herenboeren NL samen kunnen werken aan een bij Vlaanderen passende manier om deze initiatieven te ondersteunen. We kijken nadrukkelijk naar mogelijkheden binnen Europese programma's om deze samenwerking verder te verstevigen.

6.3 Bioregional Weaving Labs, Ashoka

In 2017 werd Geert van der Veer als 'fellow' (lid) toegelaten tot het wereldwijde netwerk van sociale ondernemers genaamd 'Ashoka'. Ashoka is een internationale organisatie met ruim 35 jaar ervaring op het gebied van sociaal ondernemerschap en brengt 's werelds meest toonaangevende sociale innovators samen in het Fellow-netwerk. Dit bestaat uit meer dan 3.500 leden uit meer dan 90 landen. Deze innovators werken elk aan oplossingen voor sociale, culturele en ecologische uitdagingen op mondiale schaal die de potentie hebben tot systeemverandering.

Ashoka Nederland is in 2014 gelanceerd en maakt deel uit van het Ashoka Europe consortium. Sinds de lancering heeft Ashoka Nederland 11 fellows geselecteerd die werken aan innovatieve oplossingen voor systeemverandering, op regionaal, nationaal en internationaal vlak.

Ashoka Nederland is initiatiefnemer van het 'Bioregional Weaving Labs' programma. Herenboeren-oprichter Geert van der Veer stond samen met Ashoka-Fellow Ignance Schops uit België aan de wieg van dit programma. Doel van het programma is om 1 miljoen burgers ('changemakers') in Europa te mobiliseren om samen 1 miljoen hectare land en zee te transformeren naar een regeneratief gebruik. Om dit doel te bereiken worden de oplossingen van de Fellows internationaal opgeschaald, zodra zij daaraan toe zijn.

Herenboeren is zo'n oplossing die in beeld is voor opschaling naar andere Bioregions. Voor 2024 staat een voorzichtige verkenning van een samenwerking met de Cork-regio in Ierland op de planning.

7. Hoogtepunten 2023 en zichtbaarheid in de pers en media

7.1 Herenboeren in de pers - TV

Herenboeren NL en lokale coöperaties kwamen in 2023 veelvuldig in de pers. Landelijke TV-programma's zoals [Expeditie Nederland](#) (NPO 2), [RTL Nieuws](#) (RTL 4) en [BinnensteBuiten](#) (NPO 2) maakten rapportages van Herenboeren Hof van Rhee in Assen en Herenboeren Wenumseveld in Apeldoorn.

Opnames bij Herenboeren Wenumseveld voor 'BinnensteBuiten'

7.2 Herenboeren in de pers - krant

Herenboeren Aan den Drecht uit Leimuiden werd in juli uitgelicht [in een artikel op de voorpagina van Trouw](#).

7.3 Herenboeren in de pers - radio

Ook landelijke radiozenders schonken aandacht aan de Herenboerderijen. Zo maakte ['EenVandaag'](#) (NPO Radio 1) in januari 2023 een item over Herenboeren Heemstede (met een bijbehorend [Facebook filmpje](#)).

Herenboeren-oprichter Geert van der Veer was op 27 februari 2023 in de uitzending van het programma ['Sprakmakers'](#) (NPO Radio 1). Geert werd geïnterviewd in het kader van een reportage van Mariëlle Beers over de toekomst van boeren rond de vraag: 'Hoe ziet de landbouw er in 2040 uit?' Een lokale koppeling naar het uitgeknipte item met Geert is [hier](#) te vinden.

In maart 2023 werden voorzitter Gertjan Endedijk en boer Sven Rommers van Herenboeren op 't Lies in Breda uitgebreid geïnterviewd voor het programma ['5 dagen'](#) (NPO Radio 1). Een lokale koppeling naar het uitgeknipte item met Gertjan Endedijk en boer Sven Rommers is [hier](#) te vinden.

7.4 Herenboeren in de pers - online media

Ook via verschillende online platforms werd dit jaar aandacht besteed aan Herenboeren, bijvoorbeeld in de vorm van podcasts of online artikelen.

Zo werd Herenboeren NL-bestuurder en oprichter Geert van der Veer geïnterviewd door Lex Bohlmeijer voor [De Correspondent](#). Lex en Geert bezochten samen Herenboeren Landmeerse Loop en spraken over eerlijke voedselproductie.

In maart schreef [Nu.nl](#) een artikel over de Herenboerderij Willemshoeve in Soest en sprak daar o.a. met coöperatievoorzitter Henk Vroom en boer Mårchien Plug-Nijenhuis.

In september werd Herenboeren NL-bestuurder Harry Wesseling geïnterviewd voor [de podcastserie van het netwerk 'Collectieve Kracht'](#) over hoe de productie van ons dagelijks voedsel anders, beter en bovenal duurzamer kan.

In het voorjaar startte Ad van den Heuvel van Herenboeren Willemshoeve met de [podcast 'De Podstal'](#) om luisteraars kennis te laten maken met Herenboeren.

Herenboeren-oprichter Geert van der Veer geïnterviewd door 'De Correspondent'.

7.5 10 jaar Herenboeren NL

Op 31 oktober 2013 werd Stichting Herenboeren NL opgericht. In de tien tumultueuze jaren die daarop volgden, is er waanzinnig veel tot stand gekomen door duizenden mensen die dezelfde ambitie en drive voelen.

Op haar 10e verjaardag bracht Herenboeren NL het '10 jaar Herenboeren' magazine uit. Hierin staan prachtige foto's en mooie persoonlijke interviews met diverse coöperatieleden, bestuursleden, boeren en andere betrokkenen.

In het magazine zijn 15 felicitaties opgenomen van bekende beleidsmakers, wetenschappers en andere (agrarische) betrokkenen die reflecteren op de betekenis van Herenboeren. Zelfs Yvon Jaspers en Koning Willem-Alexander gaven Herenboeren een compliment!

Maar ook bijvoorbeeld Alex Datema, directeur Food en Agri bij de Rabobank; (Demissionair) Minister Piet Adema; Liz Chermin, lid van het college van

bestuur van de HAS Hogeschool en Imke de Boer, hoogleraar Dieren & Duurzame Voedselsystemen aan de WUR.

Cover van het 10 jaar Herenboeren magazine

Op 31 oktober werd het 10-jarig bestaan van Herenboeren NL gevierd met een bescheiden gezelschap van vertegenwoordigers van alle boerderijen en kartrekkers, evenals enkele helden van het eerste uur én een aantal zeer betrokken externe genodigden.

We mochten neerstrijken op de landelijk gelegen evenementenlocatie 'De Boerinn' bij Woerden. Er waren smakelijke gerechten – mét ingrediënten van een aantal Herenboerderijen – en een inspirerend programma, waarmee een succesvolle avond ontstond.

Lustrumevent 10 jaar Herenboeren NL

7.6 Duurzame top 100 van Trouw

Op 5 oktober werd in Pakhuis de Zwijger in Amsterdam bekendgemaakt dat Herenboeren NL een 17e plek had gehaald in de Duurzame 100 van de Trouw.

Daarmee stond Herenboeren NL voor de vijfde keer op rij in de top-30.

Uitreiking Duurzame 100 Trouw.

8. Financiën

Hoewel [de 3 pijlers en 7 uitgangspunten](#) bij alle Herenboerderijen worden toegepast, zien ze er in de uiteindelijke uitwerking toch heel verschillend uit. Sommige boerderijen moeten meer opstartinvesteringen doen dan andere. Sommigen hebben opstal of (een deel daarvan) in eigendom, andere pachten deze. En niet alle boerderijen zijn even groot qua aantal hectare en leden. Het ligt voor de hand dat al deze factoren een rol spelen bij de financiële situatie van elke Herenboerderij.

Alle boerderijen genereren jaarlijkse omzet door contributie te heffen van de leden. Gemiddeld kent een Herenboerderij 240 huishoudens met 500 monden die gemiddeld € 560 per jaar contributie betalen, waarvoor ze ook hun eten van het land krijgen. In totaal komt dit neer op een gemiddelde omzet van € 280.000 per jaar per Herenboerderij.

De Herenboerderijen hebben geen winstoogmerk, dus afgezonderd van specifieke reserveringen ligt de kostenvoet gelijk aan de omzet. De typische kosten van een Herenboerderij zijn inhuur van personeel (vooral de boeren, die tegen een vast salaris benodigde agrarische kennis inbrengen), machines, pacht, directe kosten voor de teelt van fruit en het houden van vee, en een jaarlijkse bijdrage aan Herenboeren NL, waarover hieronder meer.

De thans 18 Herenboerderijen in operatie hebben een overeenkomst met de 'Stichting Herenboeren NL'. Deze centrale organisatie heeft 2 hoofddoelen:

1. Het verlenen van diensten aan bestaande Herenboerderijen, waarbij gedacht kan worden aan werkgeverschap, IT, kwaliteitsmanagement, kennisdeling, merk, etc.
2. Het ondersteunen van 'kartrekkersgroepen' - een enthousiaste groep burgers die van plan is om een Herenboerderij te starten - in het realiseren van hun ambitie.

Herenboeren NL wordt gefinancierd door 3 inkomstenbronnen:

1. Elke Herenboerderij betaalt jaarlijks € 20 per mond aan Herenboeren NL voor bovengenoemde diensten;

2. Elke Herenboerderij betaalt eenmalig € 75.000 opstart fee, voor de diensten die zijn geleverd in de jaren in aanloop naar de start van een boerderij;
3. Omdat de Herenboerenbeweging vrij jong en groeiende is, en omdat Herenboeren NL werk voor de nieuwe boerderijen voorfinanciert, is er nog een derde inkomstenstroom nodig om de gemaakte kosten te dekken. Deze stroom is deels in de vorm van vreemd vermogen en deels in de vorm van donaties en giften. Herenboeren NL kan tot nog toe rekenen op een brede maatschappelijke steun die de continuïteit van de organisatie kan waarborgen.

Net als de individuele Herenboerderijen heeft Herenboeren NL geen winstoogmerk. De hieronder getoonde winst- en verliesrekening van 2023 laat een kostenvoet zien van ± € 1.500.000. Ook is hier te zien dat in 2023 een verlies van ± € 500.000 is gerealiseerd. Dit verlies was van tevoren geprognostiseerd en is bewust gemaakt bij het aangaan van de lening van Triodos Regenerative Money Centre in 2022. De meerkosten in 2023 zijn aangewend voor de benodigde verdere bestendiging en professionalisering van de organisatie.

Getallen x € 1.000	Realisatie 2023
Omzet	
Lopende boerderijen	227
Startende boerderijen	300
Subsidies en donaties	417
Overig	55
Omzet Totaal	999
Kosten	
Lopende boerderijen	559
Startende boerderijen	524
Projecten	430
Kosten Totaal	1.513
Winst/ verlies	-514

9. Speerpunten voor 2024

9.1 Jaarplan 2024 “De Boerderij Centraal”

In 2023 heeft het team van Herenboeren NL onder leiding van operationeel directeur a.i. Thomas Heerkens gewerkt aan het formuleren en uitwerken van de strategie “Herenboeren NL brengt focus aan”. Deze strategie is uitgewerkt naar 5 pijlers, die de basis vormen voor het jaarplan 2024, met als thema “De Boerderij Centraal”.

Strategie “Herenboeren NL brengt focus aan”

9.2 Oprichting Vereniging van Herenboerderijen

Vanaf de start van de Herenboerenbeweging is de inzet geweest te komen tot een democratisch georganiseerde burgerbeweging. Daarvoor moest wel enig volume worden bereikt en dat moment is in 2023 aangebroken.

Hoewel de organisatiestructuur (governancestructuur) al langere tijd onderwerp van gesprek was, is in februari 2023 een ‘Commissie Governance’ samengesteld. In deze Commissie namen 2 leden van de Raad van Toezicht/Elders van Herenboeren NL, 1 lid van het bestuur van de Stichting Herenboeren NL en 5 (bestuurs)leden van de op dat moment 14 draaiende Herenboerderijen plaats.

De Commissie Governance nam zichzelf tot doel een degelijke organisatiestructuur te ontwerpen die de relatie tussen Stichting Herenboeren NL en de lokale boerderijen het beste representeert.

Daarnaast werd opdracht gegeven aan een onafhankelijke adviseur, in de persoon van Thomas Heerkens, voor het ‘herijken van Herenboeren Nederland’. Die opdracht ging in grote lijnen over het analyseren van de huidige situatie en structuur van de organisatie en het presenteren van een voorstel waarin de belangen van alle stakeholders geborgd zijn.

De Commissie Governance kwam, onder leiding van Thomas, in 2023 zeven keer bij elkaar. Tijdens deze bijeenkomsten werden uitgangspunten gedefinieerd en zijn er diverse juridische modellen en aandachtspunten besproken. Gedurende deze periode werd er op verschillende momenten door een afvaardiging van de Commissie Governance teruggekoppeld aan de diverse stakeholders.

In november 2023 presenteerde de commissie haar advies om naast de bestaande Stichting Herenboeren NL en de individuele Herenboerderijencoöperaties, een Vereniging van Herenboerderijen (VvHB) op te richten, waarvan de coöperaties lid zijn. De Vereniging heeft een gezamenlijk inkoopdoel en maakt afspraken met de Stichting Herenboeren NL over het dienstenpakket dat wordt geleverd aan haar individuele leden.

De verdere uitwerking van de oprichting van de Vereniging van Herenboerderijen volgt in 2024.

9.3 Viering 10 jaar Herenboeren

In 2023 zijn er brainstormbijeenkomsten geweest met leden van het team van Herenboeren NL en vertegenwoordigers van de boerderijen en kartrekkersgroepen over de vraag op welke manier we feestelijk vorm willen geven aan '10 jaar Herenboeren'. Hieruit is een viertal activiteiten voortgekomen.

Allereerst werd een '10 jaar Herenboeren magazine' ontwikkeld met verhalen en beelden van alle Herenboerderijen. Dit magazine is gepresenteerd tijdens de besloten lustrumviering op de daadwerkelijke '10^e verjaardag' van Herenboeren op 31 oktober 2023 (waarover eerder in dit jaarverslag al meer is vermeld). Vervolgens zijn op of rond zaterdag 4 november op alle Herenboerderijen magazines uitgedeeld aan alle coöperatieleden. Ook hebben de Herenboerderijen extra exemplaren ontvangen om uit te delen aan lokale (zakelijke/bestuurlijke) relaties en andere belangstellenden. Het magazine is ook online breed verspreid.

Voor een drietal andere activiteiten nemen we nog het hele lustrumjaar de tijd.

In het voorjaar van 2024 organiseren 17 van de 18 Herenboerderijen in exploitatie een Open Dag voor belangstellenden.

Uit de brainstorms bleek dat leden van verschillende Herenboerderijen het heel leuk zouden vinden om elkaars boerderijen te bezoeken en van elkaar te leren. Daarom organiseren we een tweede reeks Open Dagen uitsluitend voor leden van andere Herenboerderijen en kartrekkersgroepen die werken aan de oprichting van hun eigen Herenboerderij in de toekomst.

Er speelden ook veel ideeën om het onderlinge feestje van '10 jaar Herenboeren' nog te voorzien van een wedstrijdelement tussen de boerderijen. In het kader hiervan is uiteindelijk gekozen voor een fotowedstrijd per seizoen. Volgens de 4 seizoenen is er 4 keer een landelijke fotocampetitie waarbij leden van de 18 Herenboerderijen hun mooiste foto's kunnen inzenden van een moment op de boerderij.

9.4 Positionering in het landbouw- en voedselsysteem

Het besef dat het huidige voedsel- en landbouwsysteem niet toekomstbestendig is, dringt bij steeds meer mensen en organisaties door. Van burgers tot de politiek en de 'reguliere agrarische sector', iedereen weet dat het anders moet. Maar hoe?

Daarover bestaan vele meningen en ideeën. Herenboeren NL was in 2023 actief betrokken bij de gesprekken over het landbouwakkoord. Die verliepen niet altijd even makkelijk, maar er was in ieder geval sprake van een dialoog. Het akkoord is er echter nooit gekomen.

Het politieke gesternte in Nederland, maar ook breder in Europa, is er sinds dat moment niet beter op geworden vanuit het oogpunt van een noodzakelijke transitie van het voedselsysteem. Dat betekent dat Herenboeren NL zich actief inzet voor een pragmatische bijdrage aan de transitie door gewoon te *doen*.

Daar willen we zoveel mogelijk partners voor uitnodigen. Onze partners binnen het Groenboerenplan bijvoorbeeld, maar ook met Rabobank werd door de aan Herenboeren gelieerde Plaats De Kleine Aarde een intentieverklaring getekend om vooral praktisch aan de slag te gaan met de voedseltransitie.

We hopen onze positie als koploper in de sector de komende jaren verder te kunnen verstevigen en uit te bouwen naar partnerschap voor de rest van de sector. De ontwikkelingen in 2023 geven ons daarvoor voldoende hoop.

10. Partners en samenwerkingsverbanden: “We kunnen het niet alleen”

Naast het helpen opzetten en verbeteren van lokale Herenboerderijen, werkt Herenboeren NL doorlopend aan het ontwikkelen van kennis over coöperatieve en natuurgedreven landbouw.

Tevens zetten wij ons op gemeentelijk, provinciaal en landelijk niveau in voor verbeterde wetgeving en beleid. Hiervoor hebben we binnen het Herenboeren netwerk een achterbanraadpleging van (bestuurs)leden en boeren.

Buiten de organisatie werken we samen met tal van partners. Zo is Herenboeren mede-oprichter van ‘groene’ coalities zoals [Caring Farmers](#) en het [Groenboerenplan](#).

Ook zijn we partner van [Aardpeer](#), dat zich inzet voor betaalbare en langdurige toegang tot grond voor landbouwinitiatieven als het onze.

De kennis- en innovatie ‘hub’ [Plaats De Kleine Aarde](#), is eveneens nauw met Herenboeren verbonden. Er is zo een heuse beweging, een ‘ecosysteem’, vóór natuurgedreven landbouw aan het ontstaan waar we trots aan meebouwen!

Het 'ecosysteem' van Herenboeren (Herenboeren in de publieke context)

11. Verslag van de Raad van Toezicht/Elders

11.1 Introductie

De Raad van Toezicht/Elders van Stichting Herenboeren NL heeft een actieve rol gespeeld in het bewaken van de strategische richting en de continuïteit van de organisatie. Hierbij zijn we met name gestart in de rol van Raad van Elders.

Door de toegenomen professionalisering hebben we ook meer de juridisch formele rol van Raad van Toezicht op ons genomen.

Ons toezicht was gericht op de verdere professionalisering van Herenboeren NL, het waarborgen van financiële stabiliteit, en het bevorderen van de missie om duurzame en zelfvoorzienende boerderijen te creëren die gedragen worden door lokale gemeenschappen. 2023 was een heel bijzonder jaar omdat de Herenboeren NL haar 10-jarig bestaan mocht vieren!

11.2 Strategische Begeleiding en Toezicht

Gedurende 2023 hebben wij nauw samengewerkt met het bestuur van Herenboeren NL om de strategische plannen te evalueren en bij te sturen waar nodig.

Dit omvatte het goedkeuren van de meerjarenstrategie die gericht is op expansie en verhoging van de impact van Herenboeren in Nederland. We hebben erop toegezien dat de strategische doelen in lijn zijn met de kernwaarden van duurzaamheid, sociale cohesie en innovatie binnen de agrarische sector.

11.3 Financiële stabiliteit

Een belangrijke focus voor de Raad van Toezicht/Elders was het waarborgen van de financiële gezondheid van Herenboeren NL. Regelmatig zijn financiële rapportages besproken en hebben externe onafhankelijke audits plaatsgevonden. Hiermee hebben wij afdoende toegezien dat de begroting en uitgaven zorgvuldig beheerd werden. Verbetering is mogelijk in het tijdig delen van begroting en jaarrekening.

We hebben initiatieven gesteund die gericht waren op het diversifiëren van inkomstenbronnen en het versterken van de financiële veerkracht van Herenboeren NL. Momenteel is Herenboeren NL nog sterk afhankelijk van fondsen en donaties om de ambities naar de toekomst waar te maken. Het streven is erop gericht zelfstandig economisch gedreven te worden. Voldoende groei in het aantal boerderijen is hierbij van belang.

11.4 Governance

De Raad heeft ook geïnvesteerd in het verbeteren van de governancestructuren binnen de stichting. Dit omvatte de herijking van de huidige governancestructuur om ervoor te zorgen dat Herenboeren NL adequaat voorbereid is op de toekomst. De Raad heeft als initiator van dit proces opgetreden: we hebben intensief samengewerkt met de gebalanceerd samengestelde Commissie Governance.

Uiteindelijk resulteerde dit in een voorstel voor een toekomstige organisatiestructuur en in 2024 zal dit proces worden afgerond. De Raad heeft twee ontstane vacatures in haar team vrijgehouden om uiteindelijk vanuit de nieuwe organisatiestructuur hier invulling aan te kunnen geven.

11.5 Betrokkenheid en Impact

We zijn trots op de groeiende impact van Herenboeren NL, die steeds meer gemeenschappen de mogelijkheid biedt om deel te nemen aan duurzame landbouwpraktijken. De Raad van Toezicht/Elders heeft actief deelgenomen aan evenementen en bijeenkomsten om de voortgang en successen van de lokale Herenboeren-initiatieven te volgen. Deze directe betrokkenheid heeft ons waardevolle inzichten gegeven die hebben bijgedragen aan het beleidsvormingsproces.

11.6 Toekomstperspectief

Vooruitkijkend naar 2024, blijven wij ons inzetten voor de verdere versterking van Herenboeren NL. Dit omvat het ondersteunen van de uitbreiding van Herenboerderijen en het stimuleren van innovatieve projecten die bijdragen aan de missie van Herenboeren NL. We blijven ons

richten op het waarborgen van de hoogste normen van transparantie, verantwoording en duurzaamheid in al onze activiteiten.

De Raad van Toezicht/Elders wil haar dank uitspreken aan alle leden van de boerderijen, medewerkers, kartrekkers, donateurs en andere stakeholders voor hun onvermoeibare inzet en bijdrage aan het succes van Herenboeren in 2023. We kijken uit naar een voortzetting van deze positieve samenwerking in het komende jaar.

Namens de Raad van Toezicht/Elders,

Sander Graft